

TNC

AKTUELLT

Årgång 13(1971):2

I N N E H Å L L

- Sida 1 TNCs verksamhet i nya lokaler
" 2 Miljötermer
" 3 Genomtränglig - genomsläpplig
" 4 Logistisk eller materialstyrning?
" 5 Termparen ledning-kabel och ledning-rör

TNCs verksamhet i nya lokaler

Den i föregående nummer av TNC-Aktuellt aviserade flyttningen till nya och ändamålsenligare lokaler har nu genomförts. Tilldragelsen markeras, utom av de förbättrade tjänster och den utvidgning av verksamheten i övrigt som förändringen medger, av några nyheter och förslag till nyordningar av den karaktär som här exemplifieras.

Internationella standardboknummer

Från och med TNC 46 Betongteknisk ordlista som blir årets första publikation kommer alla böcker utgivna av TNC att förses med internationella standardboknummer. Dessa består av beteckningen ISBN jämte tio siffror, fördelade på fyra grupper att tryckas på titelbladet och på omslagets baksida.

Exempel: ISBN 91 - 7196 - 046 - 5

där ISBN betyder International Standard Book Numbering
91 anger att boken är utgiven i Sverige
7196 identifierar utgivande institution, dvs. TNC
046 kallas titelnummer och överensstämmer med den gängse TNC-numreringen
5 utgör kontrollsiffra beräknad som s.k. modulus 11 med vikterna 10 - 2 av de föregående nio siffrorna

Det är givetvis den växande omfattningen av datamaskinell behandling som medfört krav på enkel identifiering av böcker. Detta system är som namnet antyder av internationell räckvidd. Nyttan är emellertid mer näraliggande än så. Det är TNCs förhoppning att numreringen skall avlägsna den typ av irritationsmoment som ett dagsfärskt men inte unikt fall ger exempel på. I ett distributionsled hävdas att TNC 30 Plastordlista inte finns på lager. Detta är fel och anledningen till påståendet visar sig vid kontroll vara att lagerkatalogen upptar publikationen med den korrekta benämningen Ordlista, termer och definitioner inom plasttekniken, TNC 30, men för sökning åtkomlig endast under bokstaven O.

Skydd mot oriktig användning av arbetsmaterial från TNC

Vid framställning av ordlistor och annat terminologiskt utredningsarbete är det ett ofrånkomligt inslag i rutinerna att termförteckningar med förslag till definitioner sänds till en vid krets av intressenter. Riskerna är därvid alltid stora att en sådan förteckning uppfattas som uttryck för TNCs beprövade ståndpunkt.

Senast aktualiseras frågan genom en referens i en nyligen utkommen nyförvärvslista. Där anförs "Produktionsteknisk nomenklatur. Revision av TNC 34.

710416/ESu

... Stockholm /1969/, 4:o, duplic, 106 p." Fallet är särskilt olyckligt eftersom titeln inte är den slutgiltiga. Den planerade publikation som den refererade remissutgåvan utgör ett förstadium till kommer att heta TNC 48 Produktionsteknisk ordlista jämte arbets- och meritvärderingstermer. Den ansvariga kommittén har utfört ett arbete som med fog kan kallas nyskapande, även om det under arbetets gång har varit naturligt att betona avsikten att "revidera" och ersätta nu gällande TNC-ordlista. Viktiga skillnader föreligger emellertid mellan remissutgåvan och manuskriptet i dess nuvarande utformning. Ytterligare avstämningar kommer dessutom att ske, innan slutprodukten auktoriseras av TNC.

Det har vid flera tillfällen diskuterats om inte remissutgåvornas och andra preliminära termförteckningars karaktär bör framhävas på något helt otvetydigt sätt. Användning av avvikande pappersfärg och övertryck med texten "Får inte åberopas som TNC-rekommendation" kan därvid komma att visa sig som nödvändiga åtgärder.

Miljötermer

Termer med anknytning till miljökunskap och miljövard har TNC behandlat framför allt i publikationerna Skogsordlista (TNC 43) och i serien vattenordlistor (TNC 41 och TNC 45). Ytterligare en del i serien vattenordlistor håller nu på att slutbehandlas. Medan de båda föregående delarna innehöll termer hörande till den s.k. VA-teknikens gränsområden, kommer den tredje delen huvudsakligen att ägnas åt termer inom tekniken för vattenförsörjning och avloppsbehandling.

Ett grundläggande utredningsarbete med inventering, sovring och definitions-skrivning har lett fram till en preliminär ordlista på ca 400 termer. För den slutliga bearbetningen av detta material kommer TNC att anlita två sakkunniga. Docenten i fysiologisk botanik vid Lunds universitet Artur Almestrand svarar för den naturvetenskapliga och civilingenjör Victor Jansa, tidigare bl.a. speciallärare i vattenförsörjnings- och avloppsteknik vid KTH, för den tekniska granskningen.

Ordlistan kommer liksom föregående delar att innehålla termekvivalenter på engelska, franska, tyska och finska. För de finska termerna svarar som förut terminologisektionen inom en vattenförsörjningsnormkommitté, utsedd av Finlands Byggnadsingenjörers Förbund.

Medel för arbetets bedrivande har ställts till förfogande av Statens Naturvårdsverk och Statens råd för vetenskaplig information och dokumentation, SINFODK.

Ett intressant och värdefullt jämförelsematerial för detta arbete lämnar den nyligen utkomna Glossary: Water and wastewater control engineering, utarbetad gemensamt av American Public Health Association, American Society of Civil Engineers, American Water Works Association och Water Pollution Control Federation. Denna ordlista är en reviderad utgåva av en tidigare i samma regi utgiven ordlista med titeln Glossary: Water and sewage control engineering (1949). Revisionsarbetet har pågått sedan 1962 och har inneburit granskning och prövning av totalt drygt 10 000 termer. Slutprodukten omfattar ca 5 000 termer.

Andra delar av miljöterminologin har inte förts fram till likvärdig behandling i Sverige. Behovet är uppenbart stort både i vårt land och i andra länder. Den ökade internationella aktiviteten på området, manifesterad bl.a. i den FN-konferens om miljövarsfrågor som äger rum i Stockholm nästa år, understryker ytterligare detta behov. Inom ramen för den europeiska ekonomiska gemenskapen, EEC, är problemet självfallet också aktuellt.

Genom bytestjänst har TNC fått tillgång till en nyligen sammanställd intern rapport "Terminologie de l'hygiène du milieu", utgiven av terminologisektionen vid "Parlement Européen". Det flitigt använda och delvis mångtydiga ordet miljö återges på tre av rapportens språk bl.a. enligt följande exempel.

F	E	D
le milieu naturel de l'homme	man's natural environment	die natürliche Umwelt des Menschen
les milieux pollués	polluted areas	verunreinigte Gegenden/Gelände
la détérioration du milieu	deterioration of the environment	die Verschlechterung der Umweltbedingungen
le milieu bruyant	a noisy environment	- die lärmerfyllte Umgebung - die lärmerzeugende/lärm-belästigte Umwelt
la contamination radioactive du milieu	radioactive contamination of the environment	die radioaktive Verseuchung der Umgebung

Genomtränglig - genomsläpplig

Ordet genomtränglig har av TNC behandlats i TNC 6 (1944), där som likvärdigt alternativ anges termen genomsläppande. Att t.ex. en vägg sägs vara "genomsläpplig" för vatten förklaras som felaktigt uttryckssätt. Resonemanget vilar på iakttagelsen att i språkets systematik avledningsändelsen -lig i allmänhet är förenad med passiv innebörd hos det verb till vilket det fogas. Exempel: bevislig (som kan bevisas), böjlig, försvarlig, föränderlig, genomskinlig, görlig, hanterlig, läslig, trolig (jfr TNC 44, s. 46).

Vissa ord på -lig bryter emellertid mot detta system och kan upplösas i uttryck med verbet i aktiv form. Exempel: bedräglig (som bedrar), duglig (som duger), påpasslig, tjänlig, uppbygglig, rörlig (som rör sig, kan röras).

På samma sätt har ordet genomsläpplig använts i betydelsen "som släpper igenom något" (särskilt om jord). Ordet är enligt SAOB belagt i denna betydelse, särskilt i lantbruksvetenskaplig litteratur.

TNCs rekommendation i Vattenordlista 2 till förmån för termen genomtränglig har mött opposition från en grundvattenexpert, som hävdar att genomsläpplig har obruten tradition. En annan av TNCs rådgivare med erfarenhet av vattentekniska frågor och med dokumenterat intresse för terminologiska frågor har bidragit till den historiska belysningen av språkbruket genom att citera den svenska vattenbyggnadskonstens nestor, professor J G Richert, som i avhandlingen Om Sveriges grundvattenförhållanden (1911) bl.a. noterats för följande passager.

- s. 20 De sedimentära bergarterna äro visserligen ej lika täta som urberget, men svärgenomträngliga för vatten
- s. 27 En grundvattenström kan tvingas att följa en djupt belägen, mellan ogenomträngliga lager instängd bädd ...
- s. 37 Hvarje brunn bör om möjligt nedgå ända till det ogenomträngliga lager, som bildar strömmens botten.
- s. 52 I detta sammanhang bör påpekas den hydrauliska diskontinuitet, som uppstår i en sådan grund, där ogenomträngliga eller svärgenomträngliga lager indela strömmen i skilda våningar
- s. 56 Man har emellertid åtskilliga medel att bilda sig en ungefärlig kännedom om grundens genomsläppande förmåga, t.ex. genom ...

Många andra exempel från samma källa vittnar om att författaren har termerna ogenomtränglig och svårgenomtränglig som naturliga fackuttryck. Det icke prefixförsedda genomtränglig tycks inte vara lika naturligt. Denna iakttagelse stämmer med uppgiften i Östergrens Nusvensk Ordbok som för ordet genomtränglig anger att det är "vanligare i nekad form". Termen genomsläpplig tycks inte förekomma hos Richert.

Att språkbruket växlar är således uppenbart. Det hör till TNCs uppgifter att av tänkbara alternativ rekommendera det lämpligaste, som ibland något oriktigt kallas det mest logiska. Ett inhämtande av ytterligare upplysningar och ett fördjupat studium av detta termpars öden kan måhända ge anledning till att TNC tar upp frågan på nytt.

Logistik eller materialstyrning?

Termen logistik har ett ursprung som ger den innebörden av "räknekonst". I filosofiska sammanhang har den kommit att ersätta flerordstermen symbolisk logik, en disciplin som står på gränsen mellan matematik och filosofi och är en sentida utlöpare av den formella logik som grundades av Aristoteles. Denna betydelse av logistik knätsattes av en internationell konferens 1904.

Vid sidan av denna betydelseutveckling hos termen logistik har ett annat språkbruk vuxit fram inom militär terminologi. I Frankrike fick termen logistique tidigt användning i den militära tekniken som ett uttryck för räknandets och beräkningens konst och sedermera (från år 1780 enligt Grand Larousse) ungefär liktydigt med strategi. Efter några årtionden kom termen ur bruk; det svenska ordet logistik anges också i SAOB (Band 16, 1942) som föråldrat i sin militära betydelse. I Frankrike vann termen ånyo insteg 1944 under inverkan av det anglosaxiska logistics. I italienskan hade termen logistica på motsvarande sätt vunnit insteg redan år 1936, dvs. i samband med den italiensk-etiopiska konflikten.

Då transportteknik och transportflöde spelade en så betydelsefull roll i de militära operationerna under andra världskriget, kom det logistiska tänkandet att i betydande utsträckning inriktas på transportproblem. Termen har sedan, vilket kan beklagas, förts över på motsvarande användning inom den civila transportvetenskapen.

Termen logistik har kommenterats och kritiserats i ett par sammanhang den senaste tiden. Teknisk Tidskrift 1970:16 ger på redaktionell plats följande formulering. "Styrt materialflöde - säg materialstyrning inte logistik." Direkt fördömande uttalar sig TLS Information 1970:4, också här redaktionellt. "Termen (logistik) ... är ytterst olycklig för svenskt språkbruk."

Med synpunkter hämtade från John Andersson KTH (Material och produktionsstyrning. Teknisk Tidskrift 1970:16) och Ingemar Asplund SKF (Produktionsstyrning och totalplanering i det moderna företaget. Stockholm 1969) skall TNC göra ett försök att reda ut sammanhangen och framlägga en rekommendation.

Det är ett intressant uppslag av Andersson att urskilja kunskapsområdet Läran om produktionssystem och ange teknik, ekonomi, sociologi m.fl. discipliner som giltiga utgångspunkter för framtida forskningsinsatser. Det kan förtjäna påpekas att dessa insatser kanske inte är så långt borta som Andersson tycks förutsätta. Som redan meddelats i ett annat sammanhang väntas en publikation i TNCs serie under namnet TNC 48 Produktionsteknisk ordlista jämte arbets- och meritvärderingstermer. Området för den första delen av denna ordlista anges som produktionsteknik. Det språkbruk som rekommenderas där låter sig väl anpassas till av Andersson uppdragna riktlinjer. Själva termen produktionsteknik anges som en kortform av produktionssystemteknik, här är alltså överensstämmelsen god.

Man kan emellertid ifrågasätta det berättigade i att, som Andersson gör, godtaga termen logistik för de ekonomiska och materialstyrning för de tekniska aspekterna på vad som hanteringsmässigt är en och samma sak.

Asplund innefattar i termen produktionsstyrning följande skilda aktiviteter: målformulering för samt planering, genomförande och uppföljning av produktion. Termen materialstyrning bör ges en definition i nära anslutning till detta redan etablerade språkbruk. Termen logistik bör inte användas i denna betydelse.

Termparen ledning - kabel och ledning - rör

Vid flera tillfällen har TNC ombetts utreda skillnaden mellan termerna kabel och ledning. I det övervägande flertalet fall har frågaren avsett den eltekniska användningen av termerna. Detta är också den användning som tidigare belysts i TNC 17, s. 39 (1949). Där gavs, med vissa reservationer, följande definitioner.

kabel en eller flera ledare eller ledningar inom gemensamt vattentätt hölje

ledning anordning för elektrisk strömöverföring, antingen
1 blank ledare eller
2 isolerad ledare eller kombination av isolerade ledare

Skillnaden mellan de båda termerna är således inte klart uttalad. Språkbruket syns också tendera mot en sammansmältning, därom vittnar de ställda frågorna. Kanske har den tekniska utvecklingen del i detta. Isolering av elektriska ledare utförs väl nu nästan alltid i vattentäta material. En senare definition anger också kabel som synonym till isolerad ledning. Se IEC Vocabulaire Electrotechnique International (2 éd.), term nummer 25-30-005 (1965).

De råd TNC kunnat ge frågarna sammanfattas kanske bäst så här: reservera benämningen kabel för formvaran så långt detta är möjligt och låt ledning företrädesvis syfta på den färdiga installationen. Detta är då i överensstämmelse med termparet ledning - rör. Också här har TNC tillfrågats om skillnaden i betydelse och med avsevärt större stöd av språkbruket kunnat ge en alldeles analog rekommendation.

Skäl syns nu finnas att föra fram TNCs ståndpunkt för kritik och synpunkter från en större krets. Det av TNC förordade språkbruket är lätt att följa. Den tillverkade, inköpta, levererade osv. formvaran kallas kabel (rör). När denna sedan bringas på plats tillsammans med vissa sakvaror, kondensatorer (muffar) c.d., kallas det hela ledning.

Det återstår därmed bara att utröna om språkbruket är ändamålsenligt och godtagbart. Allmänt använda uttryck kan behöva utmönstras om full konsekvens skall uppnås. Det enda klara exempel på detta som TNC kunnat finna är termen kabelnät som dock bör kunna accepteras som en kortform av den egentliga benämningen kabelledningsnät. Ord som avloppsrör, batterikabel osv. förstås enklast i betydelsen rör eller kabel som tillverkats för visst ändamål. Användningen av dessa termer är för övrigt försvarbar även när man i den befintliga avloppsledningen, batteriledningen osv. vill taga fasta just på den ingående formvaran.